

Kasyanov D. V. Historic Wave civilization development.

The history of human development is considered in the context of the wave interpretation of its historical development. Describes and brief analysis of agricultural, industrial, information and noosphere wave development.

Keywords: people, society, civilization, development, historical wave.

Євскова К. І.

ДУХОВНО-МОРАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ В КОНТЕКСТІ ХРИСТИАНСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ

Розглянуто проблеми та завдання духовно-морального виховання особистості в сучасному суспільстві. Розкрито сутність духовно-морального виховання, сутність і специфіка морального виховання. Визначено завдання педагога у ході формування духовно-морального виховання молоді. Обґрунтована необхідність відродження православних традицій освіти та виховання, визначена мета духовно-морального православного виховання і освіти у сучасних умовах.

Ключові слова: духовність, моральність, особистість, християнські цінності, Православ'я, світогляд, виховання, освіта.

В Україні на сьогоднішній день є безліч невирішених проблем. Це і зростання злочинності, наркоманія, алкоголізм, аборти, СНІД, розтління молоді засобами масової інформації, залучення її в різні тоталітарні секти, руйнування сімей, дитяча злочинність. Основна причина цих бід: у втраті духовно-моральних цінностей, бездуховності нашого суспільства. Перед суспільством поряд із соціальними, економічними, політичними проблемами постали питання духовно-морального виховання. Стає актуальним і повернення до теми християнських цінностей, які містять в собі такі поняття: духовність, моральність [1].

В українській науковій думці цим архіважливим питання присвятили свої наукові праці В. Андрущенко, О. Бабкіна, В. Барков, В. Бебик, В. Бех, О. Білорус, В. Боровик, О. Бузгаліна, А. Величко, І. Вільчинська, А. Голобуцький, Т. Голобуцька, М. Головатий, Є. Головаха, В. Горбатенко, В. Драговець, О. Корнієвський, В. Кремнень, І. Кресіна, Г. Колодка, Є. Комарова, П. Кононенко, В. Кулик, М. Михальченко, Л. Морозова, Л. Нагорна, Н. Паніна, В. Панченко, Ю. Пахомова, В. Ребкало, Ф. Рудич, В. Селіванов,

М. Степико, В. Ткаченко, М. Хилько, М. Ходаківський, М. Чурілов, В. Якушик та ін.

Мета статті – дослідити проблеми і завдання духовно-морального виховання особистості в сучасному суспільстві.

Світло, потрапляючи на призму, розсіюється на 7 кольорів. З якою радістю ми дивимося на веселку, яка з'єднує небо і землю, скільки захоплення викликає це фізичне явище – заломлення світла! Християнські цінності – це той світ, який дає спектр духовно-моральної людини. Століттями склалися традиції Православ'я – джерела духовності, звідки беруть початок всі цінності людського життя: любов до матері, близьким людям, до Батьківщини, добро і милосердя, віра, надія та справедливості. Без них не може бути правильного життєвого устрою людей. Лише пробуджуючи в людських душах віру в ці вічні ідеали, можна сподіватися на духовне оздоровлення суспільства, на його процвітання. Людина, вихована на християнських цінностях, створює навколо себе атмосферу духовності, істинно справжньої, яка стає живим диханням його життя. На жаль, духовність не завжди правильно розуміють люди і частково подається у спотвореному вигляді, як переломлення через криву призму.

Дуже важливо формувати особистість з раннього дитинства, так як нахили і якості, набуті людиною в дитинстві, більшою мірою залишаються в ньому на все життя.

Один пустельник, великий у святості життя і знанню душі людської, повелів одного разу своєму учневі: «Вирви це дерево із землі!». При цьому вказав йому на молоде, що пустило глибоке коріння, пальмове дерево. Беззаперечно, виконуючи послух старцю, учень приступив до справи, але, незважаючи на всі зусилля, не міг похитнути його. «Отче, – сказав він своєму наставнику, – ти наказав мені неможливе». Тоді старець вказав на інше зовсім ще молоде дерево. Учень без особливих зусиль негайно вирвав з коренем. Якщо цю притчу застосувати до виховання, то сенс дається такий: безсилі батьки над дорослими дітьми, якщо не починали виховання їх з малих років. Діти добрі – похвала, розрада і нагорода батьків, а діти злі – їх покарання, ганьба і муки.

У чому ж полягає сутність духовно-морального виховання? Існують різні точки зору на цей рахунок. Одна з них полягає в тому, що в їх об'єднанні проявляється прагнення з'єднати релігійне і світське розуміння духовності (духовність – поняття релігійне, моральність – світська). На думку А. Лихачова, «... в наш час, коли говорять про смислових, ідейних шуканнях окремої людини або цілого

культурного течії, але при цьому бажають підкреслити їх автономність від релігійної сфери, терміни «духовний» та «моральний» найчастіше з'єднують, утворюючи нове слово: духовно-моральний [2, 21].

Відповідно до іншої точки зору, моральність поширюється на повсякденне життя, а духовність – на життя в її вищу якість – буття людини. Думається, що причини тут глибші. Спробуємо в цьому розібратися глибше.

«Духовність» і «духовне буття» – взаємопроникні, але не синонімічні поняття. Це визначається не стільки освіченістю, широтою і глибиною культурних запитів та інтересів, скільки передбачає постійну та безперервну працю душі, осмислення світу та себе в цьому світі, прагнення до вдосконалення себе, перетворення простору власного внутрішнього світу, розширення своєї свідомості. Це і особливий емоційний лад особистості, що виявляється в тонких рухах душі, загостреному сприйнятті всього, що оточує людину, у здатності до високих духовних станів і встановленню тонких духовних зв'язків між людьми, в основі яких – чуйне ставлення до людини, турбота про його духовне зростання та благополуччя. Духовність виступає основою та результатом її духовної душі, загостреному сприйнятті всього, що оточує людину, в здатності до високих духовних станів і встановленню тонких духовних зв'язків між людьми, в основі яких чуйне ставлення до людини, турбота про його духовному зростання та благополуччя. Недарма значення слова «дух» (лат. spiritus) – подих, найтонший повітря, дихання [3, 445]. Якщо релігійна традиція найчастіше розглядає духовне буття як трансцендентний вихід людини за межі свого реального життя, то світська – включає в неї всю сферу духовно-практичної життєдіяльності особистості: пошук і знаходження сенсу життя, свого покликання; духовне самовдосконалення і збагачення внутрішнього світу за допомогою прилучення до культури, духовного спілкування між людьми; духовно – практичну діяльність, спрямовану на служіння і допомогу оточуючим.

Було б невіправдано зводити процес становлення людини як істоти духовної лише до здатності удосконалювати свою духовну сутність на основі виходу за межі власного «я» та підготовки до іншої, вищої мети свого буття. Духовні шукання можуть привести людину як до просвітлення, до вдосконалення своєї людської природи, так і руйнування, фанатизму, відкидання всього людського, порушення моральних зв'язків з близькими та іншими людьми. Не випадково говорять про двоїстий характер духовного становлення, про світлої та темної духовності. На думку російських філософів (І. Львіна,

В. Соловйова, Г. Федотова та ін.), істинна духовність не існує поза моральності. Вища духовність неможлива без душевності, емоційної чуйності, здатності до емоційного відгуку (жалості, співчуття, любові до ближнього). Людина реалізує себе як особистість, лише розвиваючи в собі душевну духовність – здатність до співчуття та співпереживання, чуйність, совісність, готовність прийти на допомогу іншій людині, відповідальність за все, що відбувається навколо нього. Необхідно відзначити, що, на відміну від деяких інших релігійних світоглядів, православ'я виступає багато в чому як буттєве, реально-практичне педагогічне світогляд і розглядає духовність не як абстрактне, але як реально – практична властивість людини, що виявляється в уважному, глибокому, шанобливому ставленні до життя іншої людини, до власного життя, як до внутрішнього подвигу.

Розглянемо сутність і специфіку морального виховання. Чи можна моральність розглядати, як індивідуальну форму існування моралі суспільства, як внутрішній закон людини, що спонукає його співвідносити свої дії та вчинки з суспільними нормами. Моральна свідомість особистості може перебувати на різному рівні розвитку. Зокрема, моральним вважається людина, яка керується принципами «суспільного договору» або Золотим правилом моральності: «Поводься з іншими так, як ти хочеш, щоб інші чинили з тобою». Духовні витoki моральності лежать не в прагматичній сфері «суспільного договору», а у сфері любові до людини та Бога, благоговіння перед життям та іншими вищими цінностями, страх зруйнувати свою людську сутність і цілісність, погубити свою душу. На жаль, традиційна система виховання (в тому числі етична освіта) орієнтована на повідомлення моральних знань, впровадження у свідомість дитини певної системи норм і принципів, а не на розвиток його духовно-моральної свідомості та самосвідомості. У сучасних умовах, коли відбувається втрата суспільством попередніх норм і принципів моралі, а нові ще не вироблені, розмиті, особливо актуальним стає формування у підростаючого покоління здатності до морального вибору, що базується на високому рівні духовного розвитку особистості. «Духовно – моральне виховання направлено на «піднесення серця» дитини як центру духовного життя « (І. Песталоцці). Воно, на думку Т. Петракової, є процесом організованого, цілеспрямованого як зовнішнього, так і внутрішнього (емоційно-сердечного) впливу педагога на духовно-моральну сферу особистості, яка є системоутворюючою її внутрішнього світу» [4]. Це визначення: не просто вплив, а цілеспрямоване створення умов для

становлення духовно-моральної сфери особистості, оскільки прямий вплив не завжди має той результат, до якого прагне педагог.

Вирішення задач духовно-морального виховання сучасною системою освіти пов'язано з роздільною здатністю цілого ряду проблем, які будуть розглянуті далі:

Проблема перша пов'язана з підготовкою вчителя, здатного стати духовним наставником особистості. Існує філософський принцип: подібне створюється подібним – моральність вихованця формується моральністю вихователя, духовність – духовністю. Чи в змозі сучасний вчитель з його достатньо прагматичним світосприйняттям і мисленням, виконати ту високу місію, яка перед ним ставиться? Очевидно, не випадково держава звернулася до Церкви, оскільки в ній ми можемо знайти справді духовних наставників юнацтва. Але, як зазначає В. Зеньковська, реально священики не можуть брати участь у цьому процесі. Хто реально це може робити, так це викладачі загальноосвітніх шкіл. Необхідна підготовка педагогів, здатних вести курси «Релігійна культура» та «Основи моральності» [5, 28]. Як наголошується в анотації до журналу «Духовно-моральне виховання», педагог повинен:

- усвідомлено прагнути до власного духовного зростання й надавати допомогу своїм вихованцям у духовному дорослішанню; глибше зрозуміти себе, своє призначення – у сім'ї, роді, професії, Вітчизні;

- знайти шлях до свого справжнього «я»;

- жити, слідуючи своїй природі;

- розрізняти пласти людського життя – фізичний, душевний, духовний, допомогти в цьому своїм учням;

- внутрішньо долучитися до національної духовної традиції – релігії, фольклору, архітектури, мистецтва, літератури, філософії;

- усвідомити серйозність і неповторність кожного дня та в усіх справах;

- віднайти реальну радість буття [6, 6].

Введення у стандарт освітньої галузі «духовно-моральна культура» з одного боку, важливий крок, з іншого – виникає можливість формалізму. Необхідно чітко розуміти, що вирішення завдань духовно-морального виховання вимагає перетворення педагогічної реальності на всіх її рівнях – не лише процесу навчання, але й системи виховної роботи школи, тих відносин, які в ній існують, сімейної обстановки і т.д., тобто створення в школі та навколо неї культурустворювального середовища.

Проблема друга стосується змісту духовно-морального виховання. Традиційно в якості змісту розглядають систему цінностей, набуття яких забезпечує духовно-моральне становлення зростаючої людини. На наш погляд, змістом духовно-морального виховання є той духовний та моральний досвід, який набувається дитиною та «вироснується» педагогом у процесі педагогічної взаємодії.

Але щоб закласти в душі учнів високі моральні принципи, вчителю потрібні не тільки теоретичні знання. Саме його життя повинно бути побудовано на тих же принципах. І в цьому йому здатні допомогти тільки Церква і суспільне визнання особливої значущості їх праці для самого існування держави. Вироблення нових стратегій освіти та виховання, що враховують необхідність перебудови системи цінностей – це сьогодні, мабуть, найбільш складне, але і найбільш важливе завдання. Вона не достатньо осмислена, і тому важлива сама її постановка, що вимагає критичного аналізу вже звичних та напрацьованих підходів.

При цьому ми повинні пам'ятати, що наша країна вже проходила через спокуси побудови «нового світу». Творці світлого майбутнього вже обіцяли нашому народу, що «ми наш, ми новий світ побудуємо», – всім нам добре відомий сумний підсумок цього будівництва. Тому на черговому етапі свого історичного буття ми ні в якому разі не повинні повторювати цих помилок. Цілком очевидно, що не можна знайти або винайти якісь принципово нові цінності буття, відмінні від тих, які були покладені в основу плідного розвитку нашої країни з моменту її виникнення. У той же самий час суспільству необхідно перейнятися ідеєю духовного оновлення життя, до якого і закликає Православна Церква.

Тому, коли ми говоримо про відродження православних традицій освіти та виховання, ми не повинні розуміти під цим тільки відновлення історично існуючих форм православної освіти – таких, як недільна школа, православна гімназія, духовна семінарія та академія, т.д. Сьогодні не можна розуміти православне виховання та освіту лише в вузькому сенсі та обмежувати ці поняття тільки спеціальною освітою – традиційних духовних або сучасним теологічним. Необхідно визнати, що в цей час головним завданням православного виховання і освіти є формування цілісного християнського світогляду у переважної кількості жителів країни.

Педагогіку можна порівняти з вирощуванням рослин на городі. Тут так само повинна вестися у двох напрямках: хороший ґрунт та насіння з одного боку та боротьба з шкідниками та бур'янами – з іншого. Якщо ми не будемо трудитися над «ґрунтом» душі наших

дітей, сіяти в них добрі насіння святої моральності та водночас не будемо з коренем виривати бур'яни і винищувати шкідників, доброго врожаю народного життя не зберемо.

Мета духовно-морального православного виховання і освіти – це формування цілісного світогляду, що має в своїй основі християнські цінності та відкритого до творчого сприйняття та засвоєння досягнень інших цивілізацій та культур і активної протидії експансії ідей, чужих духовним традиціям і національним інтересам України.

Із зазначеного можна зробити наступні висновки:

- духовно-моральне виховання дітей і молоді залишається одним з найважливіших аспектів освіти та виховання на сучасному етапі розвитку Української держави;

- недостатня взаємодія школи та Церкви. Педагогам навчальних закладів усіх типів у навчально-виховному процесі необхідно:

- використовувати принцип інтеграції традиційних духовних цінностей в навчальні дисципліни;

- виховувати повагу та толерантність до всіх релігій, які, як відомо рівні перед законом;

- вивчати духовний подвиг таких людей: святих православних просвітителів Кирила і Мефодія, св. Сергія Радонежського, праведного воїна Федора Ушакова, хірурга і архієрея святителя Луки, митрополита Петра Могили, філософа Григорія Сковороди, поетів та письменників Тараса Шевченка, Олександра Пушкіна, Михайла Лермонтова, Федора Достоєвського, Миколи Гоголя, педагогів Костянтина Ушинського, Василя Зінковського та ін. достойників.

Християнські цінності мають бути тією призмою, яка дає результат: духовно-моральне покоління духовно перетвореній людині тіло прекрасно душею, душа прекрасна розумом, розум прекрасний Божественним осяянням. Бо в усьому світі, і у всій природі, і у всіх людських особистостях, і в усьому суспільстві, і у всій історії прекрасним є лише осяяння все з боку Надмирного та вічного Начала, тобто відображення у всьому Творця [7, 413].

Однак сяяти відбитим Божественним світлом людині неможливо без сходження по шляху духовності до моральної досконалості, святості та богоуподібнення, тобто без того, що складає основне завдання життя, яка в кожний окремий момент усвідомлюється людиною як прагнення виконати і здійснити своє буття, перебуття та стать.

ЛІТЕРАТУРА

1. Библия. Книги Святого Писания Старого и Нового Завета. – М., 1999.
2. Лихачев А. Духовно-нравственная жизнь в категориях психологии // Московский психотерапевтический журнал. – 2005. – № 3. – С. 20-50.
3. Философский словарь / За ред. И. Т. Фролова. – 4-е вид. – М.: Политиздат, 1980.
4. Петракова Т. И. Ценностный потенциал базового образования в духовно-моральном воспитании учащихся: Монография / Институт общего образования МО России // Образование: исследовано в мире [Электрон. ресурс]: Международный научный педагогический Интернет-журнал с библиотекой-депозитарием = oimru / Ред. Совет: В.П. Борисенко, Б. С. Гершунский, Н. И. Загузов, Н. Д. Никандров, В. А. Поляков, Б. Н. Сизов, Д.И. Фельдштейн и др. – Электрон. журн. с библиотекой. – М.: OIMRU, 2000. – Режим доступа: <http://www.oim.ru>.
5. Зеньковский В. В. Основы христианской философии. – М.: Изд-во «Канон», 1996. – 557 с.
6. Христианское воспитание детей. – Одесса, 1996. – 312 с.
7. Катехизис. – К. – 1991. – 286 с.

Евсюкова Е. И. Духовно-нравственное воспитание в контексте христианских ценностей.

Рассматриваются проблемы и задачи духовно-нравственного воспитания личности в современном обществе. Раскрывается сущность духовно-нравственного воспитания, сущность и специфика нравственного воспитания. Определяются задачи педагога в ходе формирования духовно-нравственного воспитания молодежи. Обосновывается необходимость возрождения православных традиций образования и воспитания, и определяется цель духовно-нравственного православного воспитания и образования в современных условиях.

Ключевые слова: духовность, нравственность, личность, христианские ценности, православие, мировоззрение, воспитание, образование.

Evsukova E. I. The spiritual-moral brining in the context of the Christian values.

Problems and tasks of the spiritual-moral brining up of a person in the modern society are examined. The essence of moral education, the nature and specificity of moral education. Defines the tasks of the teacher during the formation of spiritual and moral education of youth. Necessity revival of orthodox traditions of education and training, and defines the purpose of the Orthodox spiritual and moral upbringing and education in modern conditions.

Keywords: spirit, morality, personality, the Christian values, the Orthodoxy Church, the world outlook, brining up, education.